

Nr 521

Av herr Hamrin i Kalmar m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Bidrag till vatten- och avloppsanläggningar.

(Lika lydande med motion nr 448 i Första kammaren)

Under efterkrigstiden har landsbygdens problem kommit alltmer i förgrunden. Anledningen härtill är framför allt den starka rationaliseringen inom jordbruket, som genom sammanslagning av mindre jordbruksenheter och ökad användning av maskiner friställt arbetskraft. Bristen på i stort sett andra arbetsmöjligheter inom stora delar av vår landsbygd har gjort att den friställda arbetskraften sökt sig till städer och tätorter. Den överfulla sysselsättningen har bidragit till att ytterligare accentuera suget från landsbygd till stadsnäringar och åstadkommit en uttunning på landsbygden, som vi för endast några årtionden tillbaka ansåg otänkbar. Den till jordbruk med binärningar knutna befolkningen har minskat i allt hastigare takt och sjönk under tioårsperioden 1940—1950 med cirka 517 000 personer och uppgår sannolikt för närvarande endast till något över en miljon människor. Samtidigt har befolkningen på den egentliga landsbygden minskat med i det närmaste en halv miljon och uppgår numera endast till cirka 2 miljoner människor.

Det är självklart att den arbetskraft som lämnat jordbruket verksamt har bidragit till vår industris utveckling och därmed en produktionsökning, som varit förutsättningen för höjd levnadsstandard både på land och i stad. Utan en livskraftig och rationell industri hade vi i dag inte uppnått det välstånd som vi för närvarande har. Samtidigt härmed måste man emellertid konstatera, att landsbygdens problem ökat i samma takt som befolkningen där minskat. Både samhällsekonomiskt och ur ett flertal andra synpunkter vore det önskvärt, om strömmen från glesbygd till tätort upphörde och helst förbyttes i sin motsats.

Det finns också många skäl som talar för att den hittillsvarande utvecklingen inte är ödesbestämd utan kommer att brytas under de närmast framför oss liggande årtiondena. Några av de starkaste skälen är bilismens starka tillväxt, ökad fritid för arbetstagarna och den ökade efterfrågan på egna hem.

Stat och kommun har i sin hand många medel att leda och styra utvecklingen beträffande bebyggelsens lokalisering. Det betyder självklart oerhört mycket för en bygd hur de allmänna kommunikationerna ordnas, till vilka områden nya skolor, anstalter, lasarett och vårdhem förläggs och hur kommunerna ordnar sina markförvärv för bostads- och industribebyggelse. När nu det allmänna har i sin hand inte bara rättigheten att avgöra var tätbe-

byggelse får äga rum utan också möjligheten att med andra medel påverka utvecklingen, är det självklart av största vikt att besluten fattas efter ingående prövning och under största möjliga hänsynstagande till landsbygdens och den enskildes intressen.

Av tillgängliga uppgifter synes också den svenska industrien i långt högre grad än i andra industriländer vara lokaliserad till mindre samhällen och när det gäller småföretagsamheten även till den egentliga landsbygden. Alltjämt torde mindre än 60 % av de industrianställda vara knutna till företag som ligger i städerna. Tendensen under efterkrigstiden har i det fallet sannolikt varit att industrien flyttat från de större industristäderna till mindre städer och tätorter. Enligt en bearbetning av den officiella industristatistiken sjönk antalet industrianställda i de tre stora städerna under de fyra första åren på 1950-talet med 8 000 personer, medan industrien i övriga delar av landet ökade antalet anställda med 10 000 personer. Den främsta anledningen till denna utflyttning är sannolikt att industrien under den överfulla sysselsättningens tryck sög upp den tillgängliga arbetskraften. Flykten från jordbruket åstadkom alltså under dessa år även en för landsbygdens del önskvärd spridning av industrien. Därtill kommer industriföretagens behov av allt större ytor för enplansbyggande och upplagsplatser.

För att avhjälpa bostadsbristen har vi under efterkrigstiden satt in ansenliga resurser. Men av de 50—70 tusen lägenheter per år, som byggts här i landet, har endast cirka 1/4 utgjort egnahem under det att 3/4 inrymts i flerfamiljshus. Som jämförelse kan nämnas att motsvarande siffror för USA är 9/10 och 1/10. Så länge bostadsbristen består kan hyresgästerna väntas acceptera även lägenhet i flerfamiljshus. Men vad som sannolikt händer, när bostadsbristen en gång släpper, har en verkställd gallup givit en antydning om. Av de tillfrågade föredrog cirka 70 % att bo i enfamiljshus. En ökad produktion av sådana lägenheter är därför ett oavvisligt krav.

Den valfrihet beträffande bostadsort, som bilismen redan givit oss, kommer i framtiden att öka ytterligare. Den tid är inte långt avlägsen, när vi här i landet har en bil på var fjärde innevånare, dvs. en bil per hushåll. Samtidigt ger egnahemmet möjligheter till fritidssysselsättning i samma grad som fritiden ökar. Allt talar för att egnahemmet som bostadsform snabbt kommer att vinna terräng. När vi därför de närmaste åren står inför nya påfrestningar på bostadsmarknaden, då de stora barnkullarna från början av 1940-talet kommer att bilda familj, måste vi vara beredda att ge större möjligheter för egnahemsbygge både i tätorter och på landsbygden. När som nu är fallet många städer saknar erforderligt markutrymme för egnahem kommer kringliggande landsbygd att få en större chans.

Avståndet mellan bostad och arbetsplats spelar sannolikt icke den avgörande roll, som man många gånger gör gällande. Verkställda undersökningar pekar på att man normalt inte endast finner sig i utan föredrar att bosätta

sig inom en cirkel med upp till en mils radie från arbetsplatsen — ett avstånd som för arbetstagaren i Stor-stockholm verkar föga imponerande. Det har också från industrihåll framhållits såsom ett önskemål att inte onödiga hinder finns för en friare bebyggelse.

Det har många gånger påpekats att frågan om en ökad bebyggelse på landsbygden och en ökad egnahemsbebyggelse i stort sett är ett kommunikations- och avloppsproblem. Med ett alltmer ökat antal bilar och förbättrade vägar föreligger ur kommunikationssynpunkt icke längre några svårigheter att bo på landsbygden. Kvar står avloppsproblemet. Men detta problem finns på vår landsbygd alldeles oavsett den önskvärda nybebyggelsen. Med stigande standard och med större ekonomiska möjligheter för vår landsbygdsbefolkning önskar allt fler av dem bo i bostäder med moderna bekvämligheter. Därtill kommer avloppet från ladugårdar och siloanläggningar, som ur sanitär synpunkt blivit allt större problem, beroende inte endast på stigande hygieniska krav utan också på jordbruksdriftens utveckling till mer rationella former. Allt talar för att det är nödvändigt att inom den närmaste framtiden lösa avloppsproblemet för den enstaka bebyggelsen och de små grupperna.

Vårt avloppsproblem i stort har sedan länge varit föremål för uppmärksamhet. Vi investerar i avloppsanläggningar cirka 500—600 miljoner kronor om året men har ändå ett framtida investeringsbehov om cirka 4 miljarder. De nu befintliga reningsverken tar endast hand om avloppsvattnet från 1/4 av landets befolkning, de projekterade anläggningarna avses betjäna 2,7 miljoner människor under det att för ytterligare 2 miljoner föreligger inga planer men väl ett stort behov av nya anläggningar.

Projektering, finansiering och drift av dessa avloppsanläggningar är fullt riktigt en angelägenhet för kommun, industri och enskilda. Forskningen på området bör däremot vara en statlig uppgift.

För närvarande pågår på olika håll forskning inom vattenvårdens område, och frågan är även föremål för utredning i vattenvårdskommittén. Hittills har dock alltför litet gjorts för att förhindra ytterligare vattenförorening och kanske framför allt för att lösa de små anläggningarnas problem. Innan så har skett har man här i Sverige icke löst avloppsfrågan. Den forskning man på avloppsområdet bedriver i utlandet kan självklart många gånger komma oss till godo. Men med vårt klimat och vår spridda bebyggelse finns hos oss många problem, om för utländska forskare saknar intresse. För övrigt bör det på detta område liksom på andra vara en självklar sak att vårt land inte endast skall vara tagande part utan också givande i förhållande till andra länder.

Efter motioner vid 1957 års riksdag beslöt riksdagen att bidraget till vatten- och avloppsanläggningar även finge användas för forskning på området. Statsutskottet anförde härvid bland annat följande:

Vad angår de i motionerna I:179 och II:239 framförda yrkandena är utskottet icke berett att enbart på de av motionärerna anförda grunderna nu taga ställning till den delfråga av till synes mycket komplicerad natur som den enstaka bebyggelsens sanitetsproblem utgör. Däremot delar utskottet motionärernas uppfattning, att en samordning och intensifiering av forsknings- och försöksverksamheten beträffande vatten- och avloppsfrågorna över huvud bör komma till stånd. I anslutning härtill må nämnas, att här ifrågavarande anläggningsverksamhet avser investeringar, för vilka kostnaderna under den närmaste tioårsperioden beräknas uppgå till sammanlagt belopp av cirka 4 miljarder kr. Med hänsyn härtill synes det utskottet sannolikt, att genom den föreslagna forskningsverksamheten rationaliseringsvinster av betydande storleksordning skulle kunna åstadkommas. Utskottet föreslår därför, att medel från bidragsanslaget må utgå till berörda forskning. Det bör därvid få ankomma på Kungl. Maj:t att närmare taga ställning till storleken av de medel som rimligen böra avsättas för ändamålet samt vidtaga de organisatoriska åtgärder som jämväl kunna befinnas erforderliga.

Anslag har också därefter utgått för forskning, och från och med innevarande år disponerar väg- och vattenbyggnadsstyrelsen 350 000 kronor för ändamålet. Av den försöksverksamhet som för närvarande pågår kan nämnas vakuum i stället för vatten som transportmedel, slagrum och ringkanal. De flesta försök hittills har dock det gemensamt att de avser större byggesgrupper. Vakuumanläggningens uppfinnare syftar i första hand till att ersätta samhällenas traditionella avloppssystem; slamlaguner och ringkanaler ligger på tätorter upp till 1 000 innevånare. Sedan 1950 års avloppsutredning avgav sitt betänkande rörande små avloppsanläggningar (SOU 1955: 18) har någon större uppmärksamhet icke ägnats dessa problem.

Vi har tidigare framhållit att även vakuumklosettens uppfinnare i första hand syftar till att ersätta samhällenas traditionella system. Det är förklarligt då tillverkning i stor skala i första hand måste baseras på den marknad som större anläggningar kan ge. Ingenjör Linjendals uppfinning kan emellertid enligt vår mening få en utomordentlig betydelse även för ströbebyggelse eller för grupper av mindre antal hus. Klosettstolen blir obetydligt dyrare än den nuvarande vattenklosetten. Ledningarna, som är av plast, blir billigare än nuvarande ledningar. En vakuumpump är också relativt billig och driftsäker. Därtill kommer att man inte är beroende av fallet och ej heller av att ledningarna ligger på frostfritt djup. Vad som behöver undersökas är att disk, bad- och tvättvatten som går i särskilda ledningar inte behöver renas samt att avfallet från ett mindre antal klosetter kan tillvaratagas utan någon särskild reningsanläggning. Dessa frågor torde kunna besvaras genom ett antal praktiska försök under sakkunnig ledning. Det är möjligt att Landskommunernas förbund skulle ha intresse av att medverka för dessa frågor klarläggande. Inte minst med hänsyn till planeringen av avloppsledningar och reningsverk är det önskvärt att man snarast möjligt får en uppfattning

om i vilken utsträckning den nya uppfinningen kan ersätta nuvarande anordningar.

Försöksverksamheten står nu också inför nya olösta problem. Den vetenskapliga forskningen måste hålla jämna steg med den tekniska försöksverksamheten. Limnologer, kemister och biologer måste tillsammans taga itu med uppgiften att lösa frågan hur man bäst skall tillvarata det slam, som alltid blir en slutprodukt vid alla avloppsanläggningar. Vid de större anläggningarna gäller det att tillvarata det värde, som ligger i slammet, vid de mindre att slutligt oskadliggöra det. Även om vattenvårdskommittén inom den närmaste tiden kommer att föreslå en ny organisation beträffande forskningen inom vattenvården — eller just på grund härav — måste vi med statliga medel stimulera unga forskare att ägna sig åt hithörande problem för att inom rimlig framtid ha tillgång på vetenskapliga krafter. Det bör anses ligga inom ramen för 1957 års riksdagsbeslut att forskningsstipendier skall kunna utgå från vatten- och avloppsanslaget inom ovannämnda områden, under förutsättning att studier och forskning är avsedda att lösa någon del av avloppsproblemet. Liksom hittills bör det ankomma på väg- och vattenbyggnadsstyrelsen att i samråd med statens tekniska forskningsråd fördela tillgängliga medel.

Det belopp som sedan år 1957 använts för forskningsändamål från bidraget till vatten- och avloppsanläggningar är relativt sett blygsamt. Att av en årlig statlig utgift på 45 milj. — eller totalt 500—600 milj. kronor — endast utnyttjat 350 000 kr. till forskning torde vara klart i underkant. En vidgad möjlighet att erhålla bidrag och stipendier och en ökad propaganda bland de yngre forskarna att intressera sig för området måste till för att vi inom rimlig tid skall ha möjlighet att bygga upp den organisation inom vattenvården som alla vet är nödvändig och ofrånkomlig.

På grund av det ovan anförda får vi härmed hemställa,

att riksdagen måtte besluta,

att det under sjätte huvudtiteln: Bidrag till vatten- och avloppsanläggningar uppförda anslaget i ökad omfattning måtte få användas till försöksverksamhet och forskning;

att från detsamma jämväl måtte kunna utgå stipendier för forskning inom närliggande vetenskapliga områden; samt

att åtgärder vidtages för att om möjligt få försöksverksamhet och forskning på området inriktade på egnahemsbebyggelsens och glesbebyggelsens avloppsproblem.

Stockholm den 26 januari 1961

Mac P. Hamrin
i Kalmar

Elias Jönsson
i Ingemarsgården

Arvid Nilsson
i Lönsboda

Wald. Svensson

Henning Gustafsson